

Ս. ԿՈՂԴԱՐՏՈՍ ԼԵՐԱՆ ԵՐԱՍԹՈՒՂԻՆ

Չենիզիոյ լերան գետնափոր մեծա-
գործ ուղին, որուն ձեռք զարկաւ փո-
քրիկն Բիէմոնդ ասկէ տասն և ութ
տարի առաջ, պիտի համարուի միշտ
մարդկային հանճարոյ հրաշալիք մը,
ոչ միայն զգործն յինքեան մտածելով՝
այլ և անկէ յառաջ եկած ուղղակի օ-
գուտները ու մեծամեծ շահերը։ Սկը-
սաւ ատիկա թերահաւատից ծաղրա-
բանութեամբ, շարունակուեցաւ բազ-
մաց անվստահութեամբ, և ամբողջա-
ցաւ սակաւուց յարատևութեամբ, և
հիմա 'ի գործածութեան է համաշխար-
հի օգտակարութեամբ։

Այդ գետնափոր ուղին ոչ միայն խոր-
տակեց զիտալիան Գաղղիայէն բաժ-
նող յաւիտենական պատուարը, այլ և
ցուցուց թէ կարելի էր ուրիշ ինչ և է
լեռներ ալ ծակել ու դիտարցնել ազ-
գաց յարաբերութեան միջոցները։ Վասն
որոյ ծակել մեքենայն հագիւ թէ լմին-
ցուց իր գործը 'ի Չենիզիոյ, դարձաւ
մէկէն 'ի Ս. Կողդարտոս։

Կողդարտոս՝ որ իրեն գրաւած է
հիմա բոլոր ուսումնականաց ու քաղա-
քագիտաց մտադրութիւնը, լերանց
պար մ'է Ուրի և Դիչինոյ նահանգաց
մէջ, իր գաղաթանց բարձրութիւնը
կը հասնին 'ի 2500 մեդրէ մինչև ց2900
մեդր։ Այս լերանց պարուն մէջ կը
կանգնի լեռ մը 2093 մեդր բարձրու-
թեամբ, ուսկից կ'անցնի այն համբա-
ւաւոր ճամբան՝ որ կը միացնէ Չորից
Նախանգաց անուն լիճը Մեծ լճին հետ,
և զՅուրիկ ու Պազիլէա քաղաքները
Միլանու հետ։ Կողդարտոս լեռը՝ Ֆիւր-
քա ու Կրիմզէլ բարձանց հետ որ կ'ըն-
կնան իր արևմտակողմը, իբրև կենդրոն
է Զուիցերիոյ, և կը միանան իրեն հետ
պեռնական ու վալէզեան չլիթայքն ալ
յարևմտից և 'ի հարաւոյ-արևմտից։ —
Կի՛ջնան այդ կատարներէն յորդա՛լուր
գետեր, որոց մէջ գլխաւորներն են՝

Ռայս, Դիչինոյ, Հոենոս, Ուար և Հոռ-
գանոս։ Ուրեմն Կողդարտոս իւր կը
զրկէ իր սառնատուններէն մինչև ցՀիւ-
սիսային ծով, ցՄիջերկրական և ցԱ-
դրիական։ Թէ որ լերան հիւսիսային
կողմէն վար իջնանք, կը հասնինք
Ռայսի նկարատես ու անտառաշատ
հովտաձորը՝ Չորից Նախանգաց լճին
ափունքը, որ Զուիցերիոյ ամենէն գե-
ղեցիկ լիճն է։ Իսկ թէ որ հարաւա-
կողմէն իջնանք, կը գտնանք Լէվանդէ
հովտաձորը, զոր ընդ մէջ հատանէ
Դիչինոյ գետը, և ուր Ալպեանց ահա-
ւոր վսեմութիւնն առ փոքր փոքր կը
կորսուի իտալիոյ դաշտավայրից զը-
ւարթ գեղեցկութեան մէջ։

Կողդարտոս իր դրիւքը միշտ պատե-
րազմական մեծ կարևորութիւն մ'ու-
նեցած է. որ երկար դարեր զինուորա-
կան ճամբայ մ'եղեր էր ընդ մէջ Լոմ-
պարտիոյ ու Գերմանիոյ։ Ուրի բնա-
կիւն տիրելով անոր գաղաթանցը,
Լէվանդէ հովտաձորը միշտ իրենց իշ-
խանութեան տակ բռնեցին մինչև գաղ-
ղիական յեղափոխութեան ժամանա-
կը։ Կողդարտոսի աւելի պարծանաց
բանն Աւստրիացւոց քուրիւն է 1799ին
Լըքոմպ զօրապետին առաջնորդու-
թեամբ, և ապա նոյն զօրապետին դիւց-
ազնական նահանջն Սուվարովի բա-
նակին առջին։

Բայց այս ամեն բաներէ աւելի պի-
տի անմահանայ այդ լեռը իր գետնա-
փոր ճամբովը։ Գործը կը յառաջէ հիմա
հակապայլ երեք տէրութեանց գործա-
կցութեամբ, Զուիցերիոյ, իտալիոյ
ու Գերմանիոյ։ Շինութեան համար
սահմանուած է 36 միլիոն ֆրանքաց
գումար մը, և յանձնուած է Միջնազ-
գային Յանձնաժողովոյ մը մատակա-
րարութեան։ Ծաղկման դրութիւնն քիչ
կը տարբերի Չենիզիոյ լերան գրութե-
նէն, որ կը կայանայ ճնշեալ օդոյ միջո-

ցաւ ծակիչներ կամ երկաթէ բռններ արձակելու ժայռից վրայ, որոնք կ'երթան ու կը ճեղքեն զժայռը, և ապա մէջը վառօդ գնելով՝ կը ճաթեցնեն: Գետնափոր ուղղոյն բերանը ջրոյ թափուածքն կը ճնշէ զօղը, և այն ալ կուտայ մեքենային կարեւոր շարժիչ զօրութիւնը:

Պ. Տիւպուա ու Պ. Փրանկիսկոս տը Սըրէնկ (Seraing), Պ. Սոմէյլիէի (Sommeillier) ծակիչ գործւոյն սկզբան վերայ՝ ճնշեալ օդով ծակիչ մը հնարեցին: Այս գործին կրնայ մէկ վայրկեանի մէջ 500 հարուած տալ, բայց միջինն է 250 կամ 300 հարուած: Գործին շարժելու համար ուրիշ բանի պէտք չկայ՝ բայց եթէ ճնշման և կարեւոր է ծակելու համար՝ և կամ 5 ձիոյ զօրութիւն:

Կոպէստ հողոյ մէջ պատճառածքն մէկ վայրկեանի մէջ 4 հարիւրորդամեղրի չափ է, իսկ թերթաքարանց մէջ 15 կամ 20 հարիւրորդամեղրի: Ծակիչ գործին ամենաքիչ տեղ կը բռնէ. զետեղուած է սայլից վրայ, որոնք կը յառաջեն քայլ առ քայլ պեղուելիք ճամբուն մէջ: 30 մեղր բարձրութեամբ ու 20 մեղր լայնութեամբ բաժնի մէջ կրնայ գրուիլ չորս ծակիչ գործի:

Աշխատութիւնն երեք գործողութեան կը բաժնուի. արձակել զգործին, ետ քաշել զայն և բանալ զուղին, որոց երկու վերջինքն գրեթէ միատեղ կ'ըլլան: Մի և նոյն գործաւորքն են որ կը կատարեն այս ամեն գործերը, որոնք չորս են թուով ամեն կայան գլուխ հանդերձ իրենց առաջնորդով: Երկու գործաւորք կը պատրաստեն ծակիչ գործին, և առաջնորդն որ նշանակած է հարուածոյ կէտը, կը կենայ մեկուսի չորրորդ գործաւորին հետ: Առաջինքն կը կառավարեն սայլակը՝ տալով ուզած ուղղութիւննին, կը բանեցնեն զգործին ու կը բանան ճնշեալ օդոյ ծորակը. իսկ միւս երկու գործաւորքն կը հսկեն ջրոյն անկման. հարուածը արձակելէն ետքը, սայլակը մէկէն ետ կը քաշեն, ապահովնալու համար ճայթման վտանգն երէն:

Գետնափոր ուղղոյն ամբողջական երկայնութիւնն պիտի ըլլայ 15 քիլոմետրէն աւելի, հաշուելով մէկ ծայրէն՝ ի միւս ծայր: Ամսուան մը մէջ 135 մեղր կը յառաջէ գործն. մինչդեռ որոշեալ ժամանակին մէջ լըննալու համար՝ պէտք էր 180 մեղր յառաջէր: Ճորտարապետաց տուած հաշուին համեմատ պիտի աւարտէր 1880ին սեպտեմբերի կիսուն, բայց թէ որ այս քայլով ընթանալու ըլլայ, 1882 տարւոյն նոյեմբեր ամսէն առաջ չի կրնար լըննալ:

Այսպիսի գործոց օգուտներն ու ազդեցութիւնն մեծ ու զգալի են քաղաքականութեան ու վաճառականութեան վրայ. կը գտնուին երբեմն ամբողջ գաւառներ և աշխարհներ որ յարաբերութեան միջոցաց պակասութեան պատճառաւ չեն կրնար հաղորդիլ իրարու հետ աղատօրէն կամ երկար ժամանակի կը կարօտին. բայց թէ որ միանալու ըլլան իրարու հետ փոքրիկ անցքով մը՝ կը դիւրանան այն տեն յառաջդիմութեան քայլերն: Ահա կողմարտոս լեռն այսպիսի վախճանի մը պիտի ծառայէ. իր բացուելովն պիտի կարենայ իտալիա համառօտ ճամբով դրիկել ի Զուիցերի, ի Գերմանիա, և մինչև ի Հոլանտա իր և արևելից հողագործութեան ու ճարտարարուեստից արդիւնքը, և հետևաբար ընդունիլ այդ կողմերէն իրեն պէտք եղածը: Ճննովա, Գուրին ու Միլան ճարտարարուեստ քաղաքներն պիտի միանան արևելեան Բուսիոյ, Տրեզտայի, Բրաթկայի, Նորիմպերկայ և Աւստրիոյի հետ: Պիտի հասնին Գերմանիայէն ի Լոմպարտիա ածուխ և երկաթ աւելի արժան գնով քան ինչ որ կու գար մինչև հիմա Անգլիայէն: Վերջապէս՝ ինչպէս Չենիզիոյ լեռան անցքը միացուց Պէստրիա և ուրիշ արևելեան աշխարհները՝ արևմտեան աշխարհաց՝ այսինքն Գաղղիոյ ու Սպանիոյ հետ, նոյնպէս կողմարտոսի անցքն ալ պիտի միացնէ հարաւային Եւրոպան հիւսիսային Եւրոպայի հետ: